

НОВА ВЕСТ ЗА ДАМАСКИН СТУДИТ

Боньо Ангелов

Гръцкият книжовник от XVI в. Дамаскин Студит играе важна роля в развитието на българската литература през XVI—XVIII в. Благодарение на голямото разпространение на книгата му *Θησαυρός* (Съкровище) след време името на автора Дамаскин става нарицателно, думата дамаскин почва да означава изобщо ръкописен сборник от проповеди независимо от това, дали съдържа или не съдържа негова творба. У нас е писано твърде много за Дамаскин Студит и за книгата му, той е бил отдавна предмет на изследване. Естествен завършек на тези проучвания е трудът на Донка Петканова „Дамаскините в българската литература“ (С., 1965). Но въпреки извършеното биографията на писателя не е достатъчно пълно разкрита, в нея има неизяснени моменти. Обширната научна литература за Дамаскин Студит е насочена към разкриване творчеството на писателя, разпространението, влиянието и значението на съчиненията му, предимно на „Съкровище“, не само за гърците, но и за останалите православни народи, преди всичко за българите. Слабо е разработен въпросът за проникването на Дамаскин Студит в сръбската литература. Въпреки извършеното за науката днес е твърде интересен въпросът за проникването на книжовника и в руската литература през XVI—XVIII в. Има вече нови вести, които дават основание да се постави и разясни по-цялостно този въпрос, да се доизяснят и разширят наблюденията на П. А. Лавров, дадени в ценното му изследване „Съкровище Дамаскина Студита в новом русском переводе“, излязло през 1901 г.

Настоящото съобщение има за цел да изнесе един по-голям пасаж из пътеписа на Арсений Суханов, посетил Света гора през средата на XVII в. Този пасаж е изцяло свързан с името и дейността на Дамаскин Студит. От една страна, той определено показва, че дотогава Дамаскин Студит е непознат или непопулярен в Русия, и, от друга страна, обратно, че е познат сред гърците, техните духовници го обичат, те дори посочват преди колко години е починал книжовникът. Но в случая по-добре е да говори самият автор — Арсений Суханов. Започнал спор с гръцките монаси по въпроса за начина на кръстењето, той разказва¹: Въпросъ старца Арсеніа. Старешъ же Арсеній въпросиъ у гречанъ: „Скажете ми ѿ писаніа гдѣ то написано, что бы по вашемъ сложенію велено крѣтитисѣ?“ И оне все сказывали, что писалъ имъ о томъ Дамаскинъ иподіаконь. Арсеней говориъ: „Дамаскина иподіакона книги не знаемъ кто онъ, оу насъ есть книга іоанна Дамаскина, ѣто былъ в Дамаску и рѣка ему была ѿсечена и оца тоє рѣкѣ ему испѣлила в однѣ ноцъ, и о томъ ничего онъ не пишеть. Гречане сказали не Иванъ то имъ писалъ, но Дамаскинъ нѣкто, именемъ иподіаконь и студитъ, а былъ онъ недавныхъ лѣтѣхъ, аѣтъ сѣмидесятъ какъ умръ. Арсеней говориъ: „А тому вашему Дамаскинѣ не вѣрю, потому что онъ былъ после седмаго соборѣ свѣста многое время и ѿ кдѣ онъ родомъ и каквоє его житіє было, и в кое лѣто былъ онъ, того у васъ

¹ Препис от пътеписното съчинение на Арсений Суханов се намира в ръкопис от XVIII в., № 1756 (862) от сбирката на Уваров (Москва, Държавен исторически музей), 47 листа, осмина. Разполагам със снимки от ръкописа, които използвавам.

про него не писано. И зваменѣа и чкъдесѣ ѿ него никакова не было. Но былѣ онѣ нѣкто Дамаскинѣ имѣнемъ, иподѣаконѣ и стѣдѣтъ, рекши тщателенъ во ученіи. Но скажете ми ѿ древнихъ стѣхъ оцѣ писанѣа.“

И сщеникъ Мекарей г҃с҃ерилъ: „Есть такъ дѣло, Арсеней, говоритъ, кнѣга Дамаскина иподѣакона дѣсѣа, а кто снѣ и гдѣ, и в кое времѣа, и каково его житіе было, то мы не ведаемъ всѣхъ и писанѣа оу насѣ о томъ нетъ.“ Потомъ митрополитъ Мелетинъ и архимандритъ Анфимъ и Филимонъ говорили: „Коли ты не веришѣ Дамаскину, но Иванъ Златоустыи о томъ пишетъ“. Арсеней говорилъ: „Добро есть будетъ Иванъ Златоустыи писалъ, а радѣ слѣшати, покажите ми. - (л. 5—6); и держитесѣа новаго своего учителя Дамаскина иподѣакона (л. 25); а то вомъ написалъ новыи вашѣ оучитель Дамаскинѣ иподѣаконѣ, издѣлалъ вамъ в одномъ крѣтѣ три крѣта, людей велѣлъ крѣтитѣ петма персты страннымъ обычаемъ, а сѣба трема“ (л. 26).

Няма да се спирамъ подробно на изнесения пасажа. Въ вѣръзка с него само няколко бележки отъ по-общъ характеръ:

1. В разговора между Арсеній и гърците става дума само за „Сѣкровище“, за другите Дамаскинови съчинения изобщо не се споменава. В Русия до средата на XVII в. Дамаскин Студитъ е непознатъ, негови съчинения не са преведени там.

2. Гърците в лицето на свещеника — монахъ Макарий, даватъ висока оценка за „Сѣкровище“ — „кнѣга Дамаскина иподѣакона добра“.

3. Думите на Арсеній „но былѣ онѣ нѣкто Дамаскинѣ имѣнемъ иподѣаконѣ и стѣдѣтъ, рекши тщателенъ во ученіи“ даватъ основание за преразглеждане на въпроса за произището „Студитъ“, с което е известенъ в нашата литература Дамаскин Студитъ. Казвам „преразглеждане“, понеже у насъ доминира схващането, че произището „Студитъ“ се свързва пряко със Студийския манастиръ край Цариградъ, дето Дамаскин се е учил. Донка Петканова също застъпва това схващане в своята кнѣга (с. 8), като привежда известни аргументи и сѣждения противъ тълкуването, дадено отъ Юрданъ Трифоновъ. Последниятъ пише: „Дамаскиновото произище студитъ (σπουδίτης) обаче няма нищо общо със Студийския манастиръ, който в XVI в. не съществувалъ вече, а има другъ произходъ. . . От това объяснение се вижда, че думата студитъ трябва да се сближи с латинския глаголъ studeo, -ere — старая се, ревностно се занимавамъ с нещомъ — и че отговаря на латинското прилагателно studiotus — старателенъ, ревностенъ.“¹ Този изводъ той прави главно въз основа на заглавието на първото Дамаскиново слово (в Еленския преписъ на „Сѣкровище“): „прѣложи се на ѿбщиѣи языкѣ ѿ иже въ иноцѣхъ мѣншаго Дамаскина иподѣакона и студита, рекѣше тщателѣа въ оученіи“. Същото определение на думата студитъ дава и Арсеній: „нѣкто Дамаскинѣ имѣнемъ иподѣаконѣ и стѣдѣтъ, рекши тщателенъ во ученіи“. Съпадението не може да бѣде нито случайно, нито пъкъ е плодъ на някакво пряко влияние. Поестественно е тукъ да виждаме осмисляне, което съвременниците са давали на думата студитъ в смисълъ на човекъ любознателенъ, ученлюбивъ, придобилъ много знания.

Изнесеніятъ пасажа е цененъ още с една своя податка — в него се казва за Дамаскин Студитъ: „а былѣ онѣ недавнихъ лѣтѣхъ, лѣтѣ сѣмдесѣтъ какъ умерѣ“. В съчинението на Арсеній Сухожинъ се сочи година 1650, когато той пътувалъ и водилъ разговора. Следователно за година на смъртта на Дамаскин Студитъ се сочи 1580, т. е. твърде близка до годината 1577, дадена отъ тюбингенския професоръ отъ втората половина на XVI в. Мартинъ Крузий. Тази година днесъ е възприета в науката. Изненадва фактътъ, че грѣцките духовници, които казватъ, че не знаели подробности из живота на Дамаскин Студитъ, все пакъ сочатъ една година, много близка до годината на смъртта му 1577. Това заслужава внимание, защото подкрепя Мартинъ Крузий. Дори и у последния година да не е точна, все пакъ се подкрепя тезата, че Дамаскин Студитъ е починалъ наскоро следъ 1575 година.

¹ Ю. Трифоновъ. Риторъ Теофанъ и иподѣаконъ Дамаскинъ Студитъ. — Списание БАН, кн. LXXI, 1950, с. 6, 7.